

Formuliersversie
2014.01

Handelingen met gevolgen voor beschermde monumenten

Monument onderhouden, restaureren, veranderen of slopen

1 Monument slopen, verstoren, verplaatsen of wijzigen

① Waar gaat het om?

- ☒ Rijksbeschermd monument
☐ Provinciaal beschermd monument
☐ Gemeentelijk beschermd monument

② Om welk soort Rijksbeschermd monument gaat het?

- ☐ (Gebouwd) monument
☒ Aangelegd monument
☐ Archeologisch monument

③ Om welk soort provinciaal beschermd monument gaat het?

- ☐ (Gebouwd) monument
☐ Aangelegd monument
☐ Archeologisch monument

④ Om welk soort gemeentelijk beschermd monument gaat het?

- ☐ (Gebouwd) monument
☐ Aangelegd monument
☐ Archeologisch monument

⑤ Wat is het monumentnummer?

niet bekend

⑥ Wat is de naam van het beschermde monument?

stadsonwalling

Gaat u het beschermde monument geheel of gedeeltelijk slopen?

- ☐ Geheel slopen
☐ Gedeeltelijk slopen
☒ Niet slopen

⑦ Waarom wilt u gaan slopen?

⑧ Wat is de sloopmethode?

⑨ Welke materialen komen vrij bij de sloopwerkzaamheden en in welke hoeveelheden?

Is er sprake van een functiewijziging van het monument?

- ☐ Ja
☒ Nee

⑩ Wat wordt de toekomstige functie van het monument?

blijft stadsonwalling

2 Ingrep aan het beschermde monument

- ⑦ Aan welke onderdelen van het beschermde monument gaat u werkzaamheden uitvoeren?
- ☐ Daken en goten
 - ☐ Kozijnen, ramen en deuren
 - ☐ Gevels
 - ☐ Casco en constructie
 - ☐ Binnenwerk, interieurs
 - ☐ Buitenwerk (bouwwerken)
 - ☐ Orgel
 - ☐ Bijzondere onderdelen (algemeen)
 - ☐ Bijzondere onderdelen aan molens, gemalen en/of sluizen
 - ☐ Dijken, dijklichamen
 - ☐ Tuinen en parken
 - ☐ Archeologisch monument
 - ☐ Anders
- ⑦ Welke werkzaamheden gaat u aan de daken en goten uitvoeren?
- ☐ Vervanging conform bestaand
 - ☐ Verandering
 - ☐ Onderhoud met wijziging
 - ☐ (Gedeeltelijk) slopen
- ⑦ Welke werkzaamheden gaat u aan de kozijnen, ramen en deuren uitvoeren?
- ☐ Vervanging conform bestaand
 - ☐ Verandering
 - ☐ Onderhoud met wijziging
 - ☐ (Gedeeltelijk) slopen
- ⑦ Welke werkzaamheden gaat u aan de gevel(s) uitvoeren?
- ☐ Vervanging conform bestaand
 - ☐ Verandering
 - ☐ Onderhoud met wijziging
 - ☐ (Gedeeltelijk) slopen
- ⑦ Welke werkzaamheden gaat u aan het casco en de constructie uitvoeren?
- ☐ Vervanging conform bestaand
 - ☐ Verandering
 - ☐ Onderhoud met wijziging
 - ☐ (Gedeeltelijk) slopen
- ⑦ Welke werkzaamheden gaat u aan het binnenwerk / interieurs uitvoeren?
- ☐ Vervanging conform bestaand
 - ☐ Verandering
 - ☐ Onderhoud met wijziging
 - ☐ (Gedeeltelijk) slopen
- ⑦ Welke activiteit(en) gaat u aan het buitenwerk (bouwwerken) uitvoeren?
- ☐ Vervanging conform bestaand
 - ☐ Verandering
 - ☐ Onderhoud met wijziging
 - ☐ (Gedeeltelijk) slopen
- ⑦ Welke werkzaamheden gaat u aan het orgel uitvoeren?
- ☐ Vervanging conform bestaand
 - ☐ Verandering
 - ☐ Onderhoud met wijziging
 - ☐ (Gedeeltelijk) slopen
- ⑦ Aan welke bijzondere onderdelen (algemeen) gaat u werkzaamheden uitvoeren?
- ☐ Bliksemafleiding
 - ☐ Brandtrappen
 - ☐ Reclame / bebording
 - ☐ Bijzondere installaties
- ⑦ Welke werkzaamheden gaat u aan de bliksemafleiding uitvoeren?
- ☐ Vervanging conform bestaand
 - ☐ Verandering
 - ☐ Onderhoud met wijziging
 - ☐ (Gedeeltelijk) slopen

⑦ Welke werkzaamheden gaat u aan de brandtrappen uitvoeren?

- ☐ Vervanging conform bestaand
- ☐ Verandering
- ☐ Onderhoud met wijziging
- ☐ (Gedeeltelijk) slopen

⑦ Welke werkzaamheden gaat u aan reclame en bebording uitvoeren?

- ☐ Vervanging conform bestaand
- ☐ Verandering
- ☐ Onderhoud met wijziging
- ☐ (Gedeeltelijk) slopen

⑦ Welke werkzaamheden gaat u aan bijzondere installaties uitvoeren?

- ☐ Vervanging conform bestaand
- ☐ Verandering
- ☐ Onderhoud met wijziging
- ☐ (Gedeeltelijk) slopen

Aan welke bijzondere onderdelen van molens, gemalen en sluizen gaat u werkzaamheden uitvoeren?

- ☐ Gevlucht
- ☐ Stelling
- ☐ Gaande werk
- ☐ Staande werk
- ☐ Maalderijmachines
- ☐ Silo's
- ☐ Biotoop
- ☐ Waterlopen
- ☐ Wateropvoerwerktuig
- ☐ Aandrijvingsmechanisme
- ☐ Beschoeiing- en remmingswerken
- ☐ Metaal-, smeed- en klinkwerk

⑦ Welke werkzaamheden gaat u aan molens, gemalen en sluizen uitvoeren?

- ☐ Vervanging conform bestaand
- ☐ Verandering
- ☐ Onderhoud met wijziging
- ☐ (Gedeeltelijk) slopen

Welke werkzaamheden gaat u aan dijken of dijklichamen uitvoeren?

- ☐ Ingrepen aan dijklichaam
- ☐ Aanpassing van het tracé
- ☐ Dijkprofiel
- ☐ Materialisatie
- ☐ Andere werkzaamheden aan de dijk

⑦ Welke werkzaamheden gaat u aan tuinen of parken uitvoeren?

- ☐ Vervanging conform bestaand
- ☐ Verandering
- ☐ Onderhoud met wijziging
- ☐ (Gedeeltelijk) slopen

⑦ Welke werkzaamheden gaat u uitvoeren die het archeologisch monument kunnen verstoren?

geen.

⑦ Welke andere niet eerder genoemde werkzaamheden wilt u gaan uitvoeren?

een doorboring maken t.b.v. hwa.

3 Beschermd stads- en dorpsgezicht

Gaat het om Slopen?

- ☐ Ja
- ☒ Nee

Komt er een ander bouwwerk in de plaats voor het te slopen bouwwerk?

- ☐ Ja
- ☒ Nee

Geef aan wat er na de sloopwerkzaamheden op het vrijgekomen terrein zal gaan gebeuren.

Is er voor de bouwwerkzaamheden
voor dit andere te
bouwen bouwwerk een
omgevingsvergunning
aangevraagd?

☒ Ja
☐ Nee

Programma van Eisen			
Locatie	Sittard Engelenhof		
Projectnaam	Sittard Engelenhof		
Plaats binnen archeologisch proces			
Opgraven			
Status	definitief		
Opsteller	Naam, adres, telefoon, e-mail	datum	paraaf
Auteur	NB. Dit PvE is opgesteld door drs. R. Van der Mark (2013b) van BAAC. Op basis van het bouwplan en overleg met het bevoegde gezag en op verzoek van de initiatiefnemers heeft Crevasse Advies slechts waar nodig in relatie tot de bouwplannen en strategie enkele aanvullingen en wijzigingen gedaan. Hierbij zijn de op de conceptversie (oktober 2013) gemaakte opmerkingen van het bevoegd gezag verwerkt. De originele tekst van Drs. Van der Mark is, want reeds geaccordeerd, grotendeels in tact gelaten. Aanvullingen: Dr. R. Isarin Crevasse Advies Nieuwstraat 14 3628 AC Kockengen isarin@crevasse.nl 06-54994858		
Senior KNA-archeoloog (controle/goedkeuring)	drs. D.A. Bente Arcure Donker Curtiusstraat 8 H 1051 JN Amsterdam d.bente@arcure.nl 06-24831553		
Opdrachtgever	Naam, adres, telefoon, e-mail	datum	paraaf
	Jongen/MaasBilt VOF Hompertstraat 34 6370 AA Landgraaf Tel: 045-5700200 Fax: 045-5726915		

	Contactpersoon: dhr. R. Smeets rsmeets@jongenbv.nl		
Goedkeuring bevoegde overheid			
	Naam, adres, telefoon, e-mail	datum	paraaf
X Gemeente	<i>Voor AMK-terrein en archeologie</i> Gemeente Sittard-Geleen Postbus 18 6130 AA Sittard Tel.: 046 – 4777456 Contactpersoon: Mevr. M. Aarts marion.aarts@sittard-geleen.nl Drs. H.M.J.L. Koolen		
0 Provincie			
X Rijk			
0 Overig			
	<i>Advisering gebouwd Rijksmonument</i> <i>Sanderboutwal (Fort Sanderbout):</i> Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed Smallepad 5 3811 MG Amersfoort Contactpersoon: Mevr. E. Vreenegoor Tel.: 033 - 4217335 e.vreenegoor@cultureelerfgoed.nl		

INHOUDSOPGAVE

1.	ADMINISTRATIEVE GEGEVENS PLANGEBIED	4
2.	AANLEIDING EN MOTIVERING VAN HET ONDERZOEK	6
3.	EERDER UITGEVOERD ONDERZOEK	8
4.	ARCHEOLOGISCHE VERWACHTING	9
4.1.	Regionale archeologische en cultuurlandschappelijke context	9
4.2.	Aard en ouderdom van de vindplaats(en)	15
4.3.	Begrenzing en oppervlakte van de vindplaats(en)	16
4.4.	Structuren en sporen	16
4.5.	Anorganische artefacten	16
4.6.	Organische artefacten	16
4.7.	Archeozoologische en -botanische resten	16
4.8.	Archeologische stratigrafie en diepte van vondstlagen	16
4.9.	Gaafheid en conservering	16
5.	DOELSTELLING EN VRAAGSTELLING	18
5.1.	Doelstelling	18
5.2.	Relatie met NOaA en/of andere onderzoekskaders	18
5.3.	Vraagstelling	18
5.4.	Onderzoeksvragen	18
6.	METHODEN EN TECHNIEKEN	21
6.1.	Strategie	21
6.2.	Methoden en technieken	23
6.3.	Structuren en grondsporen	23
6.4.	Aardwetenschappelijk onderzoek	24
6.5.	Anorganische artefacten	25
6.6.	Organische artefacten	25
6.7.	Archeozoologische en -botanische resten	25
6.8.	Overige resten	25
6.9.	Dateringstechnieken	25
6.10.	Beperkingen	25
7.	UITWERKING EN CONSERVERING	27
7.1.	Structuren, grondsporen, vondstspredingen	27
7.2.	Analyse aardwetenschappelijke gegevens	27
7.3.	Anorganische artefacten	27
7.4.	Organische artefacten	27
7.5.	Archeozoologische en -botanische resten	27
7.6.	Beeldrapportage	28
7.7.	Selectie materiaal voor uitwerking	28
7.8.	Selectie materiaal voor conservering	28
7.9.	Selectie materiaal voor deponering en verwijdering	28
8.	DEPONERING	30
9.	RANDVOORWAARDEN EN AANVULLENDE EISEN	31
9.1.	Personele randvoorwaarden	31
9.2.	Overlegmomenten	31
9.3.	Kwaliteitsbewaking, toezicht, overleg en evaluatie	32
9.4.	Overige randvoorwaarden en aanvullende eisen	33
10.	WIJZIGINGEN TEN OPZICHTE VAN HET VASTGESTELDE PVE	34
10.1.	Wijzigingen tijdens het veldwerk	34
10.2.	Belangrijke wijzigingen	34
10.3.	Procedure van wijziging na de evaluatiefase van het veldwerk	34
10.4.	Procedure van wijziging tijdens uitwerking en conservering	35
11.	LITERATUUR EN BIJLAGEN	36
11.1.	Literatuur	36
11.2.	Bijlagen	37

1. ADMINISTRATIEVE GEGEVENS PLANGEBIED

Projectnaam	Sittard Engelenhof
Provincie	Limburg
Gemeente	Sittard – Geleen
Plaats	Sittard
Toponiem	Engelenhof – Putstraat
Kaartbladnummer	68D
x,y-coördinaten	<i>zuidwesthoek: 334.360, 189.045</i> <i>noordwesthoek: 334.307, 189.100</i> <i>noordoosthoek: 334.360, 189.095</i> <i>zuidoosthoek: 334.350, 189.145</i>
CMA/AMK-status	Terrein van hoge archeologische waarde.
Archis-monumentnummer	AMK-terrein 16613
Archis-waarnemingsnummer	Alleen lokale amateurmeldingen rond het terrein (niet in ARCHIS). Nrs: 17/70, 31/32/33, 35, 41, 52, 58, 65, 120, 224 (zie bijlage 1).
Status gemeentelijke Archeologische Beleidskaart	AMK-terrein; terrein van hoge archeologische waarde
Gebouwd Rijksmonument	Sanderboutwal. Rijksmonumentnr. 33741. (samen met de Begijnenhofwal, Dominicanerwal, Agnetenwal en Fort Sanderbout). Tevens onderdeel van het beschermde stadsgezicht van Sittard.
Gemeentelijk monument	Moutschuur. Gemeentelijk monument, nr. 200 in de Erfgoednota (2012).
Oppervlakte plangebied	4278 m ²
Oppervlakte onderzoeksgebied	Ca. 4000 m ²
Huidig grondgebruik	Het terrein is grotendeels bebouwd, momenteel is een deel van de bovengrondse opstallen gesloopt.

Figuur 1. Plangebied Engelenhof. Uit Van der Mark, 2013a.

2. AANLEIDING EN MOTIVERING VAN HET ONDERZOEK

Het plangebied ligt in het oosten van de historische kern van Sittard en wordt deels omgeven door bebouwing, de Putstraat, de Pullestraat en Fort Sanderbout (zie figuur 1 en bijlage 2). Het plangebied was tot voor kort bebouwd en in gebruik als parkeerterrein en heeft een oppervlakte 4278 m². Vanwege de aanleg van een parkeergarage en nieuwbouw (waaronder twee walwoningen) in het huidige plangebied is verstoring van de ondergrond te verwachten tot een diepte van deels 80 cm en onder de parkeerkelder tot een diepte van 3,05 meter onder huidig maaiveld (het peil van de onderzijde van parkeerkeldervloer zal liggen op 42,5 m +NAP). Bij de graafwerkzaamheden zullen de aanwezige archeologische waarden verloren gaan.

Op basis van het evaluatierapport van het IVO-P heeft het bevoegd gezag (mevr. Aarts, gem. Sittard-Geleen) op 15 september 2009 besloten dat de delen die bij de nieuwbouw verstoord gaan worden, opgegraven dienen te worden. Doel van het onderzoek is naast het veiligstellen van de archeologische waarden het documenteren en karakteriseren van de archeologische resten. Deze waarden zijn tijdens eerder onderzoek aangetoond.

Het plangebied is 4278 m² groot (zie figuur 2). De beoogde parkeerkelder is 2179 m² groot (Zone A). De oppervlakte van de te behouden Moutschuur is 96 m². De twee bestaande kelders zijn 250 respectievelijk 97 m² groot. Daarvan ligt 213 respectievelijk 31 m² 'in' de parkeerkelder. Het niet te onderkelderen deel van het plangebied is 2099 m² (Zone B). In die overige, niet onderkelderde terreindelen blijven bij de bouwblokken de bodemingrepen onder het 80 cm – maaiveldpeil beperkt tot paalfunderingen. Ten behoeve van de tuinen wordt het maaiveld niet verlaagd. Het onderzoek kan hier dus beperkt blijven tot de uiteindelijke bouwblokken.

De muur behorende tot de Sanderboutwal wordt door initiatiefnemer *in situ* behouden. Hiertoe is overleg geweest met de gemeente.

Figuur 2. Plangebied (4278 m²) en bouwplannen. In groen de ligging van de nieuw aan te leggen parkeerkelder (2179 m², Zone A). In rood, de bestaande kelders. In geel het overige gebied (2099 m², Zone B). Centraal in het plangebied de te behouden Moutschuur (geel). Zie ook bijlagen 2, 4 en 5

3. EERDER UITGEVOERD ONDERZOEK

Soort onderzoek	Bureauonderzoek
Uitvoerder	BAAC bv
Uitvoeringsperiode	Maart 2007
Rapportage	- E.A. Schorn, <i>Plangebied Plakstraat 18-22 te Sittard (gemeente Sittard-Geleen)</i> , BAAC-rapport V-07.0326, Deventer 2007.
Vondsten/documentatie	BAAC Deventer
Onderzoeksmelding	n.v.t.
Soort onderzoek	Inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven
Uitvoerder	BAAC bv
Uitvoeringsperiode	29 juni tot en met 3 juli 2009
Rapportage	- R. van der Mark 2009. <i>Sittard-Engelenhof. Inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven</i> , BAAC-rapport A-09.0170, 's-Hertogenbosch.
Vondsten/documentatie	BAAC 's-Hertogenbosch/Provinciaal depot voor bodemvondsten Limburg.
Onderzoeksmelding	27022

4. ARCHEOLOGISCHE VERWACHTING

4.1. Regionale archeologische en cultuurlandschappelijke context

4.1.1. Geomorfologie en bodemkunde

Het plangebied ligt in het zuid-limburgse lössgebied. Het gebied wordt gekenmerkt door een voor Nederlandse begrippen sterk reliëf. Het is een heuvelland met een hoogteligging variërend van ongeveer 60-320 meter + NAP. De ondergrond van het gebied bestaat uit een aantal door breuken begrensde schollen (horsten en slenken). De Feldbiss breuk vormt de zuidelijke begrenzing van de Centrale Slenk. De Feldbiss is een ZO-NW georiënteerde breukzone en loopt dwars door Sittard heen. Nabij Sittard bedraagt het hoogteverschil bij de breuk circa 20 meter. Sittard ligt op het Caberg 3 terras. Dit terras heeft een fluviatiele oorsprong en stamt uit het Midden-Saalien. De hoogteverschillen tussen de terrassen bedragen maximaal enkele meters. In vele gevallen is het reliëfverschil echter genivelleerd, omdat de terrassen bedekt zijn met löss. Op het Caberg 3 terras heeft de wind in het Saalien en het Weichselien löss afgezet (118.000 – 10.000 jaar BP). De löss wordt gerekend tot de Formatie van Boxtel en kan variëren in dikte van 1 tot 20 meter. In het lössgebied komen vele asymmetrische droge dalen voor. De dalen zijn gevormd onder periglaciaire condities, toen de ondergrond bevroren was en het water dus gedwongen was langs het oppervlak af te stromen. De dalen zijn in het Holoceen vaak gedeeltelijk opgevuld met colluvium, bestaande uit verspoelde löss afkomstig van de hellingen. De enige watervoerende lopen in de buurt van het plangebied zijn de Geleenbeek en de Molenbeek die van zuid naar noord dwars door Sittard lopen. De Molenbeek net ten westen van het plangebied zou overkluisd kunnen zijn.

Volgens de geologische kaart van Zuid-Limburg en omgeving komt er binnen het plangebied aan het oppervlak leem (windafzettingen)- löss voor (code TE1) voor. De geomorfologische kaart geeft aan dat het plangebied bestaat uit een daluitspoelingswaaier (code 5G5) al dan niet bedekt met dekzand of löss.

Het plangebied is op de bodemkaart niet gekarteerd omdat het gebied in de bebouwde kom ligt. Op grond van de aanwezige bodemeenheden uit de directe omgeving zouden er in het plangebied radebrikgronden (code Bld6) kunnen voorkomen met een hellingklasse A (< 2%, vlak en bijna vlak) of een associatie (code AHI) van löss en terrashellinggronden met een hellingsklasse D (8-16%, sterk hellend).

In het gehele plangebied is een intact antropogeen ophoogpakket aanwezig, dat ter plaatse van de gedocumenteerde profielen tussen 1,1 en 1,6 meter dik is. In werkput 4 van het IVO-P (zie bijlage 3) heeft zich in het ophoogpakket een A-horizont kunnen ontwikkelen, die aangeeft dat het ophoogpakket al langere tijd aanwezig is. Onder het antropogene ophoogpakket komt een nog intacte bodem voor met vooral in werkput 1 en 2 aanwijzingen voor een begraven radebrikgrond met klei-uitspoelingshorizont en klei-inspoelingshorizont, die aanleiding heeft gegeven tot de vorming van pseudogley. De wormgangen vanuit de in alle werkputten nog aanwezige Ahb-horizont (20-40 cm dik) en de geleidelijke horizont-overgangen tonen aan dat de begraven bodem nog geheel intact is. In de top van de Ahb-horizont in de werkputten 1 en 4 werd direct onder het ophoogpakket aardewerk aangetroffen, dat dateert in de 13^e eeuw (Zuid-Limburg, Periode III). Dit suggereert dat het ophoogpakket zich vanaf de 13^e eeuw heeft kunnen vormen en is in overeenstemming met de ligging van het plangebied in een vanaf de 13^e eeuw in gebruik genomen gebied rondom de vroegste

kern van Sittard¹. De natuurlijke ondergrond ter plaatse van het plangebied lijkt te bestaan uit overwegend homogene en door de wind opgewaaid löss. Aanwijzingen voor verspoeling van de löss zijn binnen de onderzochte diepte van de gedocumenteerde profielen (nog) niet waargenomen, hoewel het plangebied volgens de geomorfologische kaart op een daluitspoelingswaaier ligt. Dit suggereert dat het gebied in een relatief oud deel van de daluitspoelingswaaier ligt, die vermoedelijk in het laat-Weichselien afgedekt is geraakt met löss. De aanwezigheid van een goed ontwikkelde, intacte bodem in het hele plangebied en de afwezigheid van aanwijzingen voor colluviaal sediment (homogene korrelgrootteverdeling, geen grovere delen) suggereert een stabiel landschap, dus zonder erosie en verspoeling. Dit lijkt te bevestigen dat het gebied op de flank van een lössplateau ligt.

Elders in Sittard (opgraving Begijnenhofstraat, Archiefkelder het Domein²) zijn echter wel aanwijzingen aangetroffen voor een afgedekt vroeg-neolithisch sporenniveau onder een laag verspoelde löss, zodat hier ook in het plangebied rekening mee moet worden gehouden (zie ook bij strategie sporen en vlakken).

4.1.2.Historie en cultuurlandschap

De eerste schriftelijke vermelding van Sittard dateert van 1157. In die tijd zal Sittard niet veel meer zijn geweest dan een dorp dat zich ontwikkeld had rond de woning van de heer (mogelijk gelegen op een motte), de voorburcht en de kerk. Uit archeologisch onderzoek is naar voren gekomen dat zowel motte, voorburcht als kerk omgracht waren³. In de loop van de 12^e eeuw werd de kleine nederzetting uitgebreid. Ook deze werd beschermd door een gracht, terwijl er tevens sprake was van een omwalling.

In 1243 kreeg Sittard stadsrechten hetgeen de groei van de stad bevorderd zal hebben. Naast de rechten van de burgers werden in de betreffende oorkonde ook plichten opgesomd. Tot de plichten behoorde de zorg voor het onderhoud van de gracht, de wal en de palissade. In de tweede helft van de 13^e eeuw werd de stad planmatig en grootschalig in oostelijke richting uitgebreid, waarbij de oppervlakte van de stad meer dan verdubbelde. Binnen de (nieuwe) omwalling werden drie landpoorten opgericht: de Limbrichterpoort in het westen, de Putpoort in het oosten en de Broekpoort, ook wel Lewenberger poort genoemd, in het noorden. Aan de zuidzijde van de stad bevond zich geen landpoort maar wel een waterpoort: Het Steinen Muurke, waar de Molenbeek de stad binnen kwam. In de nabijheid van de reeds genoemde Broekpoort verliet het water de stad weer. Met name de oost-west route was van groot belang voor de stad, de uitvalsweg naar het noorden was van mindere betekenis, zij werd vooral gebruikt om het vee naar de omliggende weilanden te brengen. De stad had voor een deel nog een agrarisch karakter.

In de loop van de 15^e eeuw veranderde het aanzicht van de vestingstad. Omdat het geschut steeds effectiever werd, was men genoodzaakt de verdedigingswerken aan te passen. Zo werden muurtorens verlaagd en ingericht als platforms waarop kanonnen konden worden geplaatst. De poorten werden eveneens verlaagd en voorzien van voorwerken opdat ze minder kwetsbaar zouden zijn voor inslagen van vijandelijk geschut.

¹ Van Luijn 1993

² Van der Mark 2012.

³ Van Luijn 1993. Van der Mark 2012.

In de zestiende eeuw werden de verdedigingswerken verder gemoderniseerd: nabij de Putpoort werd het bastion genaamd fort Sanderbout aangelegd en werd bij de Broekpoort eveneens een nieuw werk aangelegd, ook hier mogelijk in de vorm van een bastion.

De modernisering van haar vestingwerken was geen overbodige luxe voor de stad. Sittard heeft in haar geschiedenis verschillende malen geleden onder oorlogsgeweld. Uiteindelijk werd de oorlog van 1672 tot 1678, tussen Frankrijk en de Republiek, haar fataal. In 1677 zijn grote delen van de stad in brand gestoken, onder andere de bebouwing aan de Markt en de Putstraat ging daarbij verloren. Tijdens het veldwerk moet men dus alert zijn op eventuele resten van stadsbranden. Tegelijkertijd werden de vestingwerken dermate verwoest dat zij niet meer herbouwd werden. Eind 1678 was Sittard dan ook geen vestingstad meer. Na verloop van tijd werden de nog bestaande vestingwerken geheel of gedeeltelijk gesloopt (poorten, bastions en wallen) en/of gedempt (grachten). Toch is nog tot op de dag van vandaag een groot deel van de binnenwal behouden gebleven evenals een deel van de zicht- en schootsvelden van de voormalige vesting aan de noord- en oostzijde van de stad.

Het onderzoeksgebied wordt ingeklemd door de Putstraat in het zuiden, de Pullestraat in het oosten, de Fort Sanderboutwal in het noorden en kadastrale grenzen in het westen. Het gebied is gelegen in de binnenstad van Sittard en wel in de derde stadsuitbreiding. Deze uitbreiding vond, naar het zich laat aanzien, in de 13^e eeuw plaats. De Putstraat werd daarbij de uitvalsweg van Sittard naar het oosten. De eerste schriftelijke vermelding van deze straat dateert overigens pas van 1344. Bekend is dat aan de Putstraat in de 14^e eeuw verschillende ambachtslieden hebben gewoond, waaronder een zwaardveger (1369), een ploegmaker (1368), maar ook een barbier was alhier gehuisvest (1344).

De huidige bebouwing gaat uiterlijk terug tot 1677, het jaar dat een groot deel van de stad door Franse troepen in de as werd gelegd, waarna vele panden herbouwd moesten worden. Thans heeft de Putstraat een stedelijke uitstraling. De Pullestraat, in de 14^e eeuw Synt Ulricsstroet genaamd, is een secundaire straat die toegang geeft tot de stadswal. Deels zullen de percelen aan deze straat lange tijd als tuinen en boomgaarden in gebruik zijn geweest, deels zullen er arbeidershuisjes zijn verzeen.

De Sanderboutwal (straatnaam: Fort Sanderbout) was tot in de 19^e eeuw onderdeel van de omwalling die de begrenzing tussen de stad en het platteland vormde. Door de jaren heen is dit deel van de wal onbebouwd gebleven met uitzondering van de hoek met de Pullestraat. Een tuinmuur scheidde verder de Sanderboutwal van het binnenterrein. De Sanderboutwal is als onderdeel van de vestingwerken rond Sittard samen met de Begijnenhofwal, Dominicanerwal, Agnetenwal en Fort Sanderbout aangeduid als beschermd Rijksmonument (nr. 33741), zodat eventuele werkzaamheden in of op deze wal vergunningplichtig zullen zijn bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Behoud in situ van deze wal dient uitgangspunt te zijn. Wat opvalt aan het binnenterrein is een tuinmuur die het gebied in tweeën deelt. Onderzoekers van het onderzoeksbureau Kamphuis⁴ opperden de mogelijkheid dat deze muur een zeer oude stedenbouwkundige structuur aangeeft. Deze muur is in 2014 door BAAC onderzocht⁵. Gemeente Sittard heeft deze muur vervolgens als niet behoudenswaardig aangemerkt.

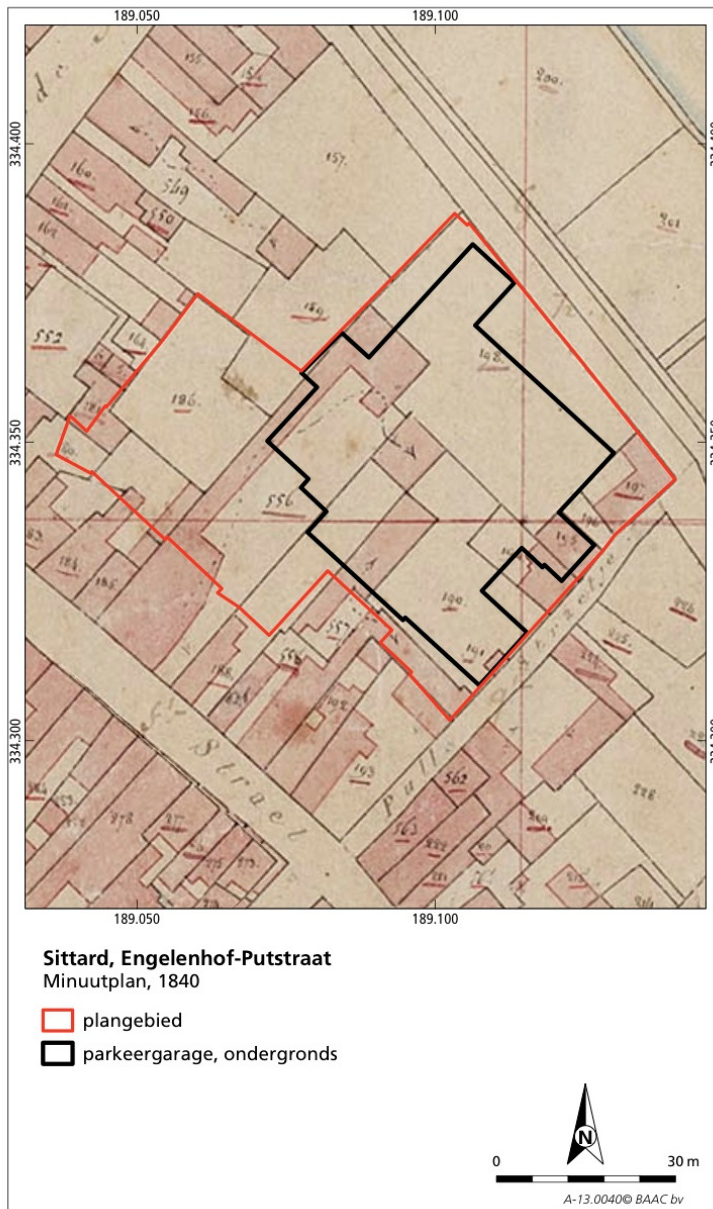
Vergelijkt men de Tranchotkaart (1806) met de eerste Kadastrale kaart van Sittard (circa 1840), dan blijkt de situatie voor wat het onderzoeksterrein betreft nagenoeg hetzelfde te zijn gebleven (zie figuur 3). Het binnenterrein kenmerkt zich door grote onbebouwde stukken, in gebruik als tuinen, met her en der wat bebouwing. De meeste bebouwing ligt in het verlengde van de panden aan de

⁴ Bureau Kamphuis, 2001

⁵ Oldenmenger, 2014

Putstraat alwaar de voornamere huizen lagen. De bebouwing aan de zijde van de Pullestraat is bescheidener qua omvang.

Gedurende de gehele 19e eeuw zou deze situatie zich min of meer bestendigen. In de 20e eeuw verrijzen echter verschillende bouwdelen op het terrein, waaronder enkele panden ten behoeve van een drukkerij.

Figuur 3. Uitsnede Kadastrale Minuut 1840 (Van der Mark, 2013b)

4.1.3. Historische bebouwing

Een bouwhistorische verkenning uitgevoerd in 2001⁶ leverde de volgende panden op in het binnenterrein. Maar een klein deel van deze panden bleek over een kelder te beschikken.

- Langgerekt pand achter Putstraat 22 (sectie F, nr. 1745). Dit pand beschikt over twee kelders. Eén kelder is toegankelijk vanaf de begane grondvloer van de winkel (voorheen waarschijnlijk het restant van een kelder die behoorde bij het gesloopte achterhuis van het pand Putstraat 22-24). Deze kelder is ongeveer 1,80 m hoog. De andere kelder, onder eetcafé La Bamba, is toegankelijk vanaf het Pleintje. Deze lijkt dieper te liggen en is vermoedelijk minstens 2,00 m hoog.
- Het Sirkeltheater (sectie F, nr. 1745). Het Sirkeltheater ligt ingeklemd tussen het Langgerekte pand (oosten), het Atelier (westen) en het gebouwtje met droogkamer (zuiden). Het gebouw dat rond 1900 zal zijn opgericht en later is uitgebreid, kent geen kelder. Hier stonden oorspronkelijke de drukpersen van drukkerij Alberts. De vloer is van beton voorzien van een houten vloer. De fundering gaat waarschijnlijk 1,00 m diep.
- Het Atelier (sectie F, nr. 1745). Het Atelier grenst aan het oosten aan het Sirkeltheater en in het zuiden voor een deel aan het gebouwtje met droogkamer. Het gebouw dateert van 1966 en was bedoeld als handzetterij van drukkerij Alberts. Het gebouw kent geen kelder, de vloer is van beton.
- Het Vakwerkhuis (sectie F, nr. 1745). Begrensd door het Langgerekt pand, Putstraat 20 en het gebouwtje met de droogkamer. De oudste kern dateert hoogstwaarschijnlijk uit eind 18de/begin 19de eeuw. Vermoedelijk geen kelder aanwezig.
- Gebouw met droogkamer (sectie F, nr. 1745). Lig haaks op het Vakwerkhuis en wordt begrensd door het Langgerekte pand, het Sirkeltheater en het Atelier. Geen kelder, betonnen vloer op de begane grond. Oudst bekende bouwtekening dateert van 1919.
- SOHO hotel (sectie F, nr. 1836). 19de-eeuwse oorsprong, komt niet op de kadastrale kaart van circa 1840 voor. Verschillende verbouwingen ondergaan in de 20ste eeuw. Het pand beschikt niet over een kelder.
- De Moutschuur (sectie F, nr. 1836). Centraal in het binnengebied ligt een moutschuur die een waardevol restant van de industriële bebouwing vormt. Mogelijk is de schuur in de eerste helft van de 18de eeuw gebouwd. De kelder heeft een lemen vloer. De wanden vanaf de vloer tot ongeveer een meter hoogte zijn uit mergel opgebouwd. De kelder heeft een tongewelf. De keldervloer ligt ongeveer 2,00 m onder maaiveld.
- Garageboxen Pleintje (sectie F, nr. 1836). Dateren uit 1962. Geen kelders.
- Opgangen naar de wal Fort Sanderbout (sectie F, nr. 1836). Vanaf de wal twee toegangspoorten naar het Pleintje. De westelijke opgang dateert mogelijk uit de 17de of 18de eeuw. De meer oostelijk gelegen opgang was tijdens de bouwhistorische verkenning niet in het zicht (zwaar begroeid met klimop).
- Garageboxen binnenplaats Pulestraat (sectie F, nr. 1680). Garageboxen deels gebouwd boven een kelder van een rond 1956 gesloopt pand. Locatie niet exact bekend. Vermoedelijk grensde

⁶ Viersen en Bekooy, 2001.

het gesloopte pand aan de achtertuin van Putstraat 30. Op het terrein van de garageboxen is een fragment te vinden van een oude (tuin)muur, welke waarschijnlijk toebehoort aan Pullestraat 2. Deze muur geeft een perceelsstructuur aan en is daarmee van stedenbouwkundig belang.

4.1.4.Archeologie

In het onderzoeksgebied zelf is één waarneming bekend. Het betreft het proefsleuvenonderzoek dat in 2009 is uitgevoerd door BAAC (onderzoeksnr. 27022). Daarnaast zijn binnen een straal van 250 meter meer dan drie waarnemingen gedaan.

Tijdens dit archeologische onderzoek zijn in totaal 106 sporen aangetroffen, die zich in twee stratigrafische niveaus bevinden. De sporen zijn te dateren in de volle middeleeuwen, de late middeleeuwen en de nieuwe tijd (12^e t/m 19^e eeuw). Dit diepteligging van de jongste sporen is direct onder het maaiveld. De oudere sporen liggen op een diepte tussen circa 1 en 1.50 meter beneden maaiveld. De sporen uit de nieuwe tijd bestaan uit funderingsresten van bebouwing die was gelegen op de achtererven van de percelen aan de Paardenstraat, Putstraat en Pullestraat. Deze resten zijn te dateren in de 18^e en 19^e eeuw. Een perceelsscheiding en de steeg Engelenhof dateren mogelijk uit de 17^e eeuw. Een deel van deze sporen heeft ook betrekking op ambachtelijke activiteiten in de 18^e en 19^e eeuw. Zo duidt een gevonden eestegel (tegenover het mouthuis) op de mogelijke aanwezigheid van een brouwerij in het onderzoeksgebied en kunnen de ijzerslakken op metaalbewerking wijzen.

Daarnaast zijn er nederzettingssporen uit de 11^e tot 14^e eeuw en mogelijk uit de prehistorie en Romeinse tijd gevonden. Het gaat om nederzettingssporen bestaande uit kuilen en paalkuilen. Deze worden afgedekt door diverse ophogingspakketten en zijn daardoor goed bewaard gebleven. Uit deze sporen konden nog geen structuren worden herleid; hiervoor was het vrijgelegde deel in de proefsleuven namelijk te beperkt.

Het gebied ligt aan de noordostrand van een groter terrein dat staat aangegeven als een archeologisch monument, te weten een terrein met een hoge archeologische waarde (AMK-no. 16613). Dit terrein beslaat de oude middeleeuwse stadskern van Sittard, waar mogelijk al bewoningssporen vanaf de 8ste eeuw na Chr. aanwezig zijn. De Sanderboutwal maakt deel uit van een beschermd gebouwd Rijksmonument (nr. 33741), als onderdeel van de vestingstructuur rondom Sittard.

Recente ingrepen en verstoringen zijn tijdens het proefsleuven onderzoek niet aangetoond. Wel zijn enkele oude kelders bekend. Oude kelders worden bij voorkeur behouden, indien dat mogelijk is binnen de voorgenomen plannen. De bestaande bebouwing is gesloopt tot op maaiveldniveau.

Het onderzoeksgebied is op de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) niet gekarteerd, omdat het plangebied binnen de bebouwde kom ligt. Op grond van de ligging van het plangebied binnen de middeleeuwse stadskern van Sittard, waaraan een hoge archeologische waarde is toegekend, kan aan het plangebied dezelfde waarde worden toegekend. Dit betekent dat het plangebied een hoge kans heeft op het aantreffen van archeologische waarden. Binnen een straal van 250 meter rond het onderzoeksgebied zijn drie waarnemingen en één ander monument bekend. Het betreft de volgende waarnemingen en monumenten:

Waarnemingsnummer 31638: ligt circa 150 m ten noordoosten van het onderzoeksgebied en betreft resten van een gracht, muur en beschoeiing uit de late middeleeuwen (1050-1500 n. Chr.)

Waarnemingsnummer 32761: ligt circa 225 m ten zuiden van het onderzoeksgebied en betreft een stadskernonderzoek waarvan geen resultaten gemeld zijn aan Archis.

Waarnemingsnummer 32761: ligt circa 225 m ten noordwesten van het onderzoeksgebied en betreft een onderzoek in de tuin van het verbouwde Dominicanenklooster aan de Oude Markt. Hier zijn bewoningssporen uit de late middeleeuwen (zoals muurrestanten, beerputten en kelders) en vondsten van bot en leer aangetroffen (1050-1500 n. Chr.).

Overige waarnemingen binnen het historische centrum van Sittard betreffen vondsten variërend uit de Romeinse tijd tot en met de late middeleeuwen.

Monumentnummer 15483: ligt circa 250 m ten noordwesten van het onderzoeksgebied en betreft een terrein met een hoge archeologische waarde, dat ook deel uit maakt van de middeleeuwse stadskern van Sittard. Het betreft hier een terrein met laatmiddeleeuwse (1050-1500 n. Chr.) resten van een omgrachte kerk en een omgrachte motte (kasteelberg).

Op circa 100 meter ten zuiden van het onderzoeksgebied heeft BAAC bv een bureauonderzoek uitgevoerd ter plaatse van de Plakstraat 18-22. Hieruit blijkt dat in dit onderzoeksgebied bewoningssporen te verwachten zijn uit de middeleeuwen en late middeleeuwen. Oudere sporen zijn niet uit te sluiten, maar zijn mogelijk verstoord door de aanleg van kelders. Amateurarcheologen melden de vondst van Romeinse dakpannen.

Aan de noordzijde hebben binnen en net buiten het historische centrum van Sittard diverse onderzoeken plaatsgevonden (onderzoeksmeldingen 3272, 13663, 19965, 25364, 27134, 30387). Een deel hiervan is inmiddels opgeleverd dan wel als evaluatierapport beschikbaar. Deze dienen bij de uitwerking als referentie te worden gebruikt.

Tenslotte vermeldt de catalogus bij de gemeentelijke archeologische kaart ook enkele waarnemingen nabij het plangebied. Deze zijn in de nieuwe gemeentelijke beleidskaart omgezet naar Archisnummers. In de rapportage dient derhalve goed verwezen en gerefereerd te worden naar deze nieuwe kaart. De waarnemingen duiden vooral op bewoning in de middeleeuwen tot nieuwe tijd. Onder de gedetailleerde beschrijvingen vallen de vondst van een Romeinse munt (nr. 17), vondsten van aardewerk (nrs. 31/32/33: Brunssum-Schinveld, Andenne-Majolica, steengoed grijs/blauw geschilderd), een verzakte muur van gestapelde mergelblokken (nr. 41), fundamente van een kelder (nr. 224) en een wegdek van veldkeien (nr. 52, aangelegd in 1496). De overige waarnemingen waren niet beschreven.

4.2. Aard en ouderdom van de vindplaats(en)

Op grond van de landschappelijke ontstaansgeschiedenis kunnen op de onderzoekslocatie bewoningssporen van het laat-paleolithicum tot en met de nieuwe tijd aanwezig zijn. Doordat het plangebied in het van oorsprong oude middeleeuwse deel van de stad Sittard ligt, heeft het terrein een hoge archeologische verwachting op archeologische resten vanaf de middeleeuwen. Gezien het feit dat het gebied tussen de Putstraat en fort Sanderbout behoort tot een 13^e-eeuwse stadsuitleg, worden hier voornamelijk bewoningssporen behorende tot het complextype stadskern vanaf de 13^e eeuw tot en met heden verwacht. Oudere sporen uit bijvoorbeeld de Romeinse tijd zijn op basis van vondstmeldingen van amateurarcheologen niet uit te sluiten. Onder de ophogingspakketten kunnen naast middeleeuwse resten ook prehistorische vondsten en sporen voorkomen, maar hiervoor zijn in het plangebied tot nu toe nog weinig aanwijzingen gevonden. De Sanderboutwal behoort tot de verdedigingswal rond Sittard.

4.3. Begrenzing en oppervlakte van de vindplaats(en)

De vindplaats maakt onderdeel uit van de historische kern van Sittard, die als één grote vindplaats beschouwd kan worden. Deze stadskern is aangeduid als een monumentterrein met een hoge archeologische waarde. Vooralsnog wordt ervan uitgegaan dat het gehele plangebied tot de vindplaats behoort. Het betreft een terrein met een hoge archeologische waarde, hetgeen wordt bevestigd door het proefsleuvenonderzoek.

4.4. Structuren en sporen

Ophogingen, bewoningsresten, muurwerk, lemen of bakstenen vloeren, oude kelders of gewelven, funderingen, beerputten, waterputten, afvalkuilen en resten van ambachtelijke activiteiten. Restanten van erfscheidingen en oude rooilijnen van oude straten (greppels, muurwerk, uitbraaksleuven). Verdedigingswal met aanaardingen, muurwerk en voorgangers (grachtstructuren, pallissade?).

4.5. Anorganische artefacten

Aardewerk, natuursteen, vuursteen, glas, hout, leer, metaal (militaria?) en bouw materiaal.

4.6. Organische artefacten

Organische resten zoals zaden bot, hout en textiel zullen vanwege de kleiigheid van de ondergrond matig tot redelijk goed bewaard zijn gebleven. In eventuele water- en beerputten bevinden zullen ze zelfs zeer goed bewaard zijn gebleven. Te denken valt aan hout, leer en metaal.

4.7. Archeozoölogische en -botanische resten

De kans bestaat dat paleo-ecologische resten goed bewaard zijn gebleven, met name in water- en beerputten. Het afbranden van dit stadsdeel in 1677 kan een brandlaag met houtskool hebben veroorzaakt.

4.8. Archeologische stratigrafie en diepte van vondstlagen

Archeologische vondsten en bewoningssporen kunnen worden verwacht vanaf het maaiveld tot in de onderliggende löss, dan wel op of onder colluviale pakketten. Tijdens het proefsleuvenonderzoek zijn twee stratigrafische niveaus waargenomen die van elkaar worden gescheiden door ophogingslagen. In de top van het ophoogpakket zijn met name funderingsresten en een oude bestrating uit de nieuwe tijd waargenomen. De begraven bodem van het prestedelijke niveau met daarin paalsporen en kuilen is aanwezig onder een ophoogpakket op een diepte van 1 tot 1,5 m onder huidig maaiveld (het sporenveld is aangelegd op circa 43,5 m +NAP). De top van de begraven bodem representeert dus het prestedelijke oude maaiveld. Dit niveau zal met minstens 1 m worden afgegraven bij aanleg van de parkeerkelder (onderkant vloerpeil op 42,5 m +NAP) zodat ook diepere sporen bedreigd worden.

4.9. Gaafheid en conservering

In het plangebied zijn een 1 a 1,5 m dik en intact antropogeen ophoogpakket en daaronder een begraven intact bodemprofiel aanwezig, zodat vondstmateriaal, sporen en structuren goed bewaard

zullen zijn gebleven. Onverkoolde paleo-ecologische resten kunnen met name verwacht worden in sporen die tot in het grondwater of natte contexten reiken, zoals waterputten.

5. DOELSTELLING EN VRAAGSTELLING

5.1. Doelstelling

Het doel van de opgraving is het documenteren van gegevens en het veiligstellen van materiaal van vindplaatsen om daarmee informatie te behouden die van belang is voor de kennisvorming over het verleden. Deze informatie dreigt door de voorgenomen bodemingrepen verloren te gaan. Het onderzoek moet, indien mogelijk, resulteren in een archeologische verwachting van aangrenzende percelen.

5.2. Relatie met NOaA en/of andere onderzoekskaders

Over de ontwikkeling van Sittard is archeologisch nog relatief weinig bekend, zodat nader archeologisch onderzoek van grote waarde zal zijn (Stoepker, 2007: 71). Het onderzoek valt binnen het thema 'de stad in de middeleeuwen en vroegmoderne tijd'⁷. De volgende thema's kunnen aan bod komen:

- ontstaan en ruimtelijke ontwikkeling van de stad, verdedigingswerken;
- de stad als centrum (economisch, bestuurlijk, militair, religieus en als centrum van onderwijs, kunst en wetenschap);
- de stedelijke identiteit (diversiteit en wooncultuur; materiële cultuur).

5.3. Vraagstelling

Het doel van het onderzoek is het documenteren van gegevens en veiligstellen van materiaal van archeologische vindplaatsen. Daarnaast moet de relatie van de resultaten van het onderzoek met een groter onderzoekskader en het stedelijk historisch kader worden gelegd. Dit stedelijk historisch kader is bijvoorbeeld beschreven bij het onderzoek ten behoeve van Het Domein⁸, Ursulinencomplex⁹ en, net buiten de wal, Odaparking¹⁰ en Ligne¹¹. Op basis van het onderzoek dienen onderstaande vragen zoveel mogelijk beantwoord te worden. Daarbij dient ook aangegeven te worden wat aandachtspunten zijn voor toekomstig onderzoek naar vergelijkbare vindplaatsen in de omgeving.

5.4. Onderzoeksvragen

Geef een beredeneerd antwoord op de volgende onderzoeksvragen:

- Hoe zag het landschap er uit voor de stadwording en welke relatie bestaat er tussen de landschappelijke eenheid en de vroegste bewoningssporen?
- Is er sprake van prehistorische en Romeinse bewoning? Zo ja, wat is de begrenzing, aard, datering, gaafheid en de conserveringstoestand van de vindplaats, zowel qua sporen, structuren en de diverse materiaalcategorieën?
- Is er sprake van continue bewoning zo ja, in welke aaneengesloten periode is hiervan sprake? Zo nee, welke periode ontbreekt en wat is hiervan de oorzaak?
- Is er sprake van vroeg-middeleeuwse bewoning? Zo ja wat is de begrenzing, aard, datering, gaafheid en de conserveringstoestand van de vindplaats, zowel qua sporen, structuren en diverse materiaalcategorieën?
- Waar bevinden zich precies bewoningslocaties uit de volle middeleeuwen?

⁷ zie hfst. 24 van de NOAA.

⁸ Van der Mark, 2013

⁹ Weiss-König & De Kramer, 2009

¹⁰ Hoven et al., 2007

¹¹ Tichelman et al., 2014

- Waar bevinden zich precies bewoningslocaties uit de late middeleeuwen? Welke structuren bevinden zich op deze bewoningslocaties?
- Wat is de datering van de afzonderlijke structuren op basis van vondsten/of constructiemateriaal? En, indien er sprake is van houten structuren, wat is de datering op basis van type, vondstmateriaal en eventuele dendrodateringen?
- Zijn er uitspraken te doen over de eventuele relaties tussen de (locatie van de) gebouwen één- of meerdere fasen en specifieke activiteiten?
- Is sprake van 'activity-areas' buiten de erven (kuilen, losse (bij)gebouwen etc.) en wat is de datering en betekenis van deze activiteiten?
- Wat is de ontwikkeling van de bewoning binnen het plangebied (begindatering, aantal gelijktijdige gebouwen, patronen opeenvolging/verplaatsing van gebouwen, einddatering)?
- Kan er een relatie worden gelegd tussen de archeologische resten en historische of nog bestaande gebouwen, historische bewonings- /bewonersgegevens?
- Wat kan, aan de hand van botanische en eventuele zoölogische resten geconcludeerd worden aangaande de (voedsel)economie van de nederzetting?
- Zijn er aanwijzingen voor gespecialiseerde activiteiten zoals metaal- of glasbewerking, brouwerijen etc. binnen de nederzetting(en)?
- Zijn op grond van (import)aardewerk en andere vondsten uitspraken mogelijk over de toegang van de bewoners tot de markt en zo ja, welke dan?
- Wat valt te zeggen over de status van de bewoners van de vindplaats? Is hier sprake van een eenvoudige boerderijen en/of gebouwen van hogere status?
- Wat valt aan de hand van de vondsten uit de greppels te bepalen over de indeling en functie van eventuele gebouwen?
- Is de percelering, zoals deze op oud kaartmateriaal is aangegeven, herkenbaar in de archeologische resten?
- Wat is de relatie van het plangebied met de nabij gelegen stadswal en Fort Sanderbout?
- Is er een ontwikkeling of verschuiving waar te nemen in de perceelsgrenzen?
- Wat is de datering van de perceelsindeling?
- Is er sprake van houten bebouwing op het terrein voorafgaand aan de steenbouw?
- Wat is de aard, vorm en datering van deze bebouwing?
- Volgt deze houtbouw de latere perceelsindeling?
- Is er sprake van ophogingen en zo ja, hoe kunnen deze gedateerd worden?
- Zijn er gesloten vondstcomplexen aanwezig in de vorm van beerputten of afvalkuilen?
- Zo ja, bij welk perceel of huis horen deze vondstcomplexen?
- Wat kan er gezegd worden over de sociale status, de materiële cultuur en de voedingsgewoontes van de gebruikers van de betreffende putten of kuilen?
- Wat is de datering van de archeologische vondsten en tot welke vondsttypen of vondstcategorieën behoren zij?
- Wat is de datering van de sporen?
- Hoe verhouden de gegevens van het onderzoek zich tot de bekende archeologische en historische gegevens betreffende Sittard (stadbrand)?
- Kan de waardering van het gebied/de archeologische verwachting van het gebied naar aanleiding van het onderzoek worden bijgesteld. Wat zijn de implicaties van het onderzoek voor de verwachting in het omliggende gebied?
- Kunnen aanvullende beleidsaanbevelingen worden gedaan over het gebied en de onmiddellijke omgeving ervan? (bijvoorbeeld aanpassen verwachting, "vrije" zone in diepte (gemeente heeft 30 cm als verstoringsgrens, kan dit voor dit deel van de binnenstad worden aangepast?

Gemeentelijk Monument: moutschuur

De (onderkelderde) moutschuur midden in het onderzoeksgebied is een gemeentelijk monument dat naar verwachting binnen damwanden wordt gezet en gehandhaafd zal blijven tijdens het onderzoek.

Gebouwd Rijksmonument: Sanderboutwal – Fort Sanderbout

In de huidige plannen zal de stadswal namelijk niet worden verstoord. Met name nabij de geplande walwoningen is er dus een minieme kans dat delen van de stadswal (Sanderboutwal, Rijksmonument) worden aangesneden. Aan de noordwestzijde loopt de parkeergarage inclusief kelderbergingen door tot bij de wal, zodat daar wel een diepe verstoring is te verwachten. Bij wijziging van de plannen, bij onvermijdelijke verstoring/ontgraving van de Fort Sanderboutwal of bij aantreffen van voorgangers van de Sanderboutwal dienen de volgende onderzoeksvragen als uitgangspunt:

- Bevinden zich binnen het plangebied resten van de stadsomwalling, voorgangers daarvan of andere structuren die te relateren zijn aan de stadsverdediging en wat is de ligging, datering, opbouw en eventuele fasering hiervan?
- Bij eventuele doorsnijding van de Sanderboutwal: Wat is de ligging, datering, opbouw en eventuele fasering hiervan, hoe kan eventueel muurwerk worden gekarakteriseerd (baksteen/mergelformaten, 10-lagenmaat, datering, metselverband) en hoe is de aanaarding van de wal uitgevoerd (plaggen, leemlagen, ophooglagen e.d.)?
- Bij eventuele doorsnijding van de Sanderboutwal en aanwezigheid muurwerk daarbinnen: Zijn er in het mogelijke muurwerk van de Sanderboutwal aanwijzingen voor meerdere bouwfases, gevechtshandelingen en/of herstellingsfasen en zo ja, hoe kunnen deze worden gekarakteriseerd?
- Bij eventuele doorsnijding van de Sanderboutwal: Zijn er in, onder of nabij de Sanderboutwal aanwijzingen voor eerdere houten (palissade)structuren, (insteken van) grachtstructuren of walstructuren ouder dan de huidige wal en zo ja, om wat voor structuren gaat het dan en uit welke periode dateren deze? Hierbij dient verwezen te worden naar het onderzoek Ursulinencomplex/Dominicanenwal¹².
- Zijn in de aanaardingslagen van de wallen resten te vinden van gevechtshandelingen, zoals bv. concentraties musketkogels, kanonskogels of andere ballistica en zo ja, op welke historische gevechtshandelingen zouden deze kunnen teruggaan?
- Hoe oud is de vroegste fase van de omwalling op de onderzochte locaties?
- Is er onder de wal nog sprake van sporen of structuren en zo ja, hoe oud zijn deze en hoe kunnen deze geïnterpreteerd worden (verdediging, bewoning, agrarisch?)?

¹² Weiß-König & De Kramer, 2009

6. METHODEN EN TECHNIEKEN

6.1. Strategie

Het uitgangspunt van het onderzoek is het veiligstellen van de archeologische waarden ter plaatse door middel van een opgraving. Het onderzoek beperkt zich tot die delen van het gebied die bij de nieuwbouw verstoord zullen worden (voor afmetingen zie figuur 2). Dat betekent dat de parkeerkelder en delen die nieuw onderkelderd gaan worden (ZONE A), dienen te worden onderzocht tot 42,2 m +NAP (peil van de onderzijde van de keldervloer op 42,5 m +NAP), inclusief een veiligheidsmarge van 30 cm i.v.m. ontgraving van de bouwput). De overige delen die niet onderkelderd worden (ZONE B), dienen archeologisch onderzocht te worden tot 80 cm onder het straatniveau. Deze 80 cm is de maximale diepte dat dit terreindeel verstoord gaat worden.

Uit het proefsleuvenonderzoek is gebleken dat het ophoogpakket ca. 1,1 tot 1,5 m dik is¹³. Dit pakket bestaat uit matig zandige, bruine tot gevlekte lössleem met fragmenten hard gebakken baksteen, glas, bot, houtskool, fragmenten steenkool en sintel, kiezels en nestjes mergel. Het pakket laat geen duidelijke differentiatie zien en heeft een 18^e tot 20^e eeuwse ouderdom. Getuige de historische informatie (figuur 3) kunnen hierin veelal tuinmuren en kleine gebouwtjes op de achtererven worden aangetroffen, waarvan de aanwezigheid en ligging veelal reeds bekend zijn. Daarnaast kunnen hier afvalkuilen, waterputten en beerputten worden verwacht.

Ten aanzien van de sporenniveaus is op basis van het proefsleuvenonderzoek het volgende beschreven: *De sporen kunnen op basis van hun niveau onderscheiden worden. Sporen die zich op en in het ophogingspakket bevinden, betreft in hoofdzaak muurwerk dat in de nieuwe tijd is te dateren. Sporen die zich onder het ophogingspakket bevinden, betreft in hoofdzaak grondsporen uit de volle middeleeuwen.*¹⁴

Er zijn vier mogelijke archeologische horizonten:

1. Bovenlaag: met Nieuwe Tijdse bebouwing;
2. Ophooglaag: opgehoogd over meerdere eeuwen;
3. Middeleeuwse bouwvoor zijnde het Middeleeuwse loopvlak, met daaronder een intacte bodem. Dit betekent het voorkomen van sporen aan en onder het oppervlak (Middeleeuwen vlakken 1 en 2);
4. Eventuele oudere sporen, Romeins of uit de prehistorie, die mogelijk pas in of onder de Bt horizont aangetroffen kunnen worden.

In het onderzoeksgebied, zowel Zone A als Zone B, wordt het eerste vlak derhalve direct onder de bouwvoor aangelegd (ca. 30 cm). Hiermee wordt naar verwachting de vlucht van de aanwezige muren blootgelegd. In Zone B (het niet onderkelderde deel) wordt het tweede vlak aangelegd op 80 cm – maaiveld, dus het maximaal te ontgraven peil. Naar dit vlak wordt schavenderwijs, dan wel in kleine ‘happen’ toegewerkt teneinde waarnemingen te kunnen doen en deze te documenteren. In Zone A, de parkeerkelder, wordt het tweede vlak (eveneens schavenderwijs) aangelegd in de top van het 11 tot 14^e eeuwse archeologische niveau, direct onder het ophoogpakket, tussen ca. 1,1 en 1,5 m beneden maaiveld.

Ter plaatse van de diepste ontgraving in het plangebied (de parkeerkelder, Zone A) worden vanuit het diepste vlak maximaal vier kijkgaten van 4x4 m gegraven tot maximaal 25 cm onder de

¹³ Van der Mark, 2013a p. 27

¹⁴ Van der Mark, 2013a p. 31

voorgenomen verstoringdiepte om te controleren of binnen de verstoringdiepte en in de natuurlijke ondergrond nog afgedekte oudere prehistorische bodems en/of spoor niveaus aanwezig kunnen zijn (vanwege het aantreffen van een neolithisch niveau in de Begijnenhofstraat)¹⁵. Bij hinderlijk grondwater worden pompen ingezet om de vereiste waarnemingen te kunnen doen. Bij aanwezigheid van een afgedekte bodem en/of sporeniveau binnen de voorgenomen verstoringdiepte dient in overleg met de bevoegde overheid een extra vlak te worden aangelegd.

Samenvattend:

- Zone A (Parkeerkelder): eerste vlak onder de bouwvoor, (waar nodig tweede vlak in overleg), schavenderwijs door ophogingslaag, naar (tweede vlak) bovenzijde bouwvoor Middeleeuwen, waar bovenzijde bouwvoor intact, waar nodig derde vlak onder bouwvoor (optie).
- Zone B 'Huizen' geldt: eerste vlak onder de bouwvoor (waar nodig tweede vlak in overleg), schavenderwijs in ophooglaag naar ontgravingsdiepte en afdekken/niet meer betreden, roeren
- Voor de proefputten ter controle op Romeinse en Prehistorische archeologie: deze worden vooral gedaan in het gebied waar de bodem intact is. Waar de middeleeuwse sporen al in de C horizont zitten, is geen prehistorie meer te verwachten. Indien er vondsten in de proefputten worden gedaan worden deze ter waardering uitgebreid.

Voor het hele terrein geldt dat de vlakken op de correcte wijze aangesneden moeten worden en dat niet wordt uitgegaan van de hoogtes in centimeters maar van de lagen zoals ze zich voordoen in het terrein.

In principe wordt er naar gestreefd een zo compleet mogelijk profiel te documenteren haaks op de Putstraat en haaks op de Pullestraat, dus dwars op het perceel. Daarnaast worden profielen gedocumenteerd die noodzakelijk zijn voor de interpretatie van het muurwerk en de fasering van de bewoning.

Muurresten worden bij het verdiepen gehandhaafd, totdat de onderkant van het muurwerk is bereikt. Vanaf aantreffen muurwerk wordt een profiel dam haaks op het muurwerk aangelegd en gedocumenteerd. Muurwerk mag pas (tot genoemde diepte) verwijderd worden nadat de constructies en bouwsporen bouwhistorisch en archeologisch zijn geïnterpreteerd en gedocumenteerd. Het muurwerk ter plaatse van Fort Sanderbout wordt *in situ* behouden en ingepast in de bouwplannen.

Kelders, muurwerk en grond worden uitsluitend verwijderd tijdens de opgraving door het archeologisch onderzoeksteam; alleen als de veiligheid sterk in het gedrang komt, kan in overleg met de bevoegde overheid en de opdrachtgever besloten worden dat door een andere partij onder archeologisch toezicht wordt gesloopt.

Hier en in het noordoostelijke deel (op de hoek van de Pullestraat en Fort Sanderboutwal) dient ter plaatse van de gesloopte woningen (zie kadasterkaart 1840) rekening te worden gehouden met tenminste twee vlakken en met een profiel indien de Fort Sanderboutwal wordt aangesneden. Onder het huidige maaiveld bevinden zich ook de gewelven van twee of meer kelders die in de vlakken aan het licht zullen komen. Met deze kelders moet met het maken van een puttenplan rekening worden gehouden, omdat er waarschijnlijk niet met een machine overheen gereden kan worden.

¹⁵ Van der Mark 2012

De opgravingsvlakken worden analoog getekend op schaal 1:20. Profielen worden eveneens analoog gedocumenteerd op schaal 1:20. In principe worden alle sporen gecoupeerd en afgewerkt. Van zeer grote sporen waaruit weinig vondstmateriaal afkomstig is, kan volstaan worden met het documenteren van één of meerdere coupes en het afwerken van één of meerdere segmenten. Vondstcomplexen worden zoveel mogelijk in zijn geheel verzameld, maar bij zeer vondstrijke complexen wordt overlegd over de verzamelwijze.

Het onderzoek vindt plaats conform de relevante hoofdstukken in KNA versie 3.3.

6.2. Methoden en technieken

- De vlakken worden aangelegd met een graafmachine met gladde bak, eventueel in combinatie met een knijpbak of dieplepelbak.
- Bij de aanleg van de vlakken wordt gebruik gemaakt van een metaaldetector voor het opsporen van metalen voorwerpen.
- Ook de stort dient te worden onderzocht met een metaaldetector.
- Vondstmateriaal dient per spoor en per laag verzameld te worden, aanlegvondsten in de proefsleuven worden in vakken van 5 bij 5 meter verzameld.
- Bijzondere aanlegvondsten dienen te worden ingemeten (met X-,Y-,Z-coördinaten)
- Vondstcomplexen worden, indien noodzakelijk, zoveel mogelijk in hun geheel verzameld.
- Van bijzondere vondsten worden foto's *in situ* gemaakt.
- Alle vlakken en profielen dienen naast te worden getekend (schaal 1:20) ook te worden gefotografeerd. Verder dienen NAP-hoogtes te worden genomen van alle vlakken en sporen.
- Naast vlakken en profielen worden van coupes en structuren foto's gemaakt.

Muurwerk wordt in detail bouwhistorisch gedocumenteerd op schaal 1:20, tenzij aantoonbaar sprake is van 'recent' muurwerk, dat wil zeggen jonger dan circa 1850 AD (bv. machinale baksteen). Van het muurwerk worden relevante aanzichten gedocumenteerd indien er sprake is van faseringen. Van muurwerk worden van de bovenzijde, onderzijde en versnijdingen NAP-hoogten genomen, bij voorkeur op twee punten, zodat het verloop van de muur vastgelegd kan worden. De baksteenformaten, mortelsoort en het metselverband worden gedocumenteerd. Herstellingen, faseringen en bouwnaden krijgen alleen bij niet-'recent' muurwerk specifieke aandacht. Tot slot worden, indien mogelijk, 5- of 10-lagenmaten van het muurwerk genomen. Profielen/kolomopnames worden gefotografeerd en getekend (schaal 1:20). Vondsten worden per laag verzameld voor de datering en typering van de vindplaats. Het gebruikte meetsysteem zal worden gekoppeld aan het landelijke coördinatenstelsel (in RD).

De werkputten worden zo aangelegd dat de veiligheid van alle in het veld aanwezige werknemers niet in het geding komt. Bij diepe werkputten moet om de 0,5 meter de putwand naar binnen verspringen of de putwand schuin (45°) worden aangelegd.

Het veldwerk wordt uitgevoerd conform KNA 3.3.

6.3. Structuren en grondsporen

Alle sporen worden gecoupeerd en afgewerkt. Bij het couperen en afwerken worden vondsten per spoor en per laag verzameld. Daarbij wordt ook gebruik gemaakt van een metaaldetector. Greppelstructuren worden zoveel mogelijk in een profiel gedocumenteerd. Daarnaast worden greppels op meerdere plekken in het vlak gecoupeerd en gedocumenteerd, waarna één of meerdere segmenten geheel worden afgewerkt.

Structuren worden in zijn geheel vrij gelegd en gedocumenteerd. Vondstcomplexen worden zoveel mogelijk in hun geheel verzameld. Kansrijke sporen moeten bemonsterd worden ten behoeve van archeobotanisch onderzoek en ten behoeve van kleine archeologische fractie.

Indien zich kansrijke locaties voordoen om anorganische en organische artefacten bulkgewijs te verzamelen, bijvoorbeeld in restgeulen en grachten, dan wordt in overleg met het bevoegd gezag een bemonstering en zeefprogramma gestart. Uitgangspunt hierbij zijn een representatieve steekproef en de onderzoeksvragen in dit PvE.

Over de strategie (waaronder soort analyse, maaswijdte zeef, aantal vakken/monsters) voor bemonstering wordt op voorspraak van opdrachtnemer door bevoegd gezag besloten.

De beslissing tot al dan niet waarderen en analyseren van monsters vindt in de evaluatiefase plaats, door het gezag, op basis van het evaluatierapport.

Muurwerk en houtconstructies worden in detail (minimaal schaal 1:20) bouwhistorisch gedocumenteerd. Daarbij wordt extra aandacht besteed aan de fasering en funderingstechnieken van het muurwerk. NB: Aan muurwerk uit de 19^e en 20^e eeuw dat ook valt te reconstrueren met de eerste kadastrale kaarten (zie ook figuur 3; bebouwing 1840), hoeft geen speciale aandacht te worden gegeven anders dan de basale documentatie zoals hieronder aangegeven!

Indien relevant worden ook aanzichten van het muurwerk getekend. Dit geldt in het bijzonder bij muurwerk met verschillende fasering en metselverbanden. Van het muurwerk wordt van minimaal vijf (bak)stenen de formaten genomen (l x b x d) en een 5- of 10-lagenmaat. Bijzondere metselverbanden of bouwnaden worden gedocumenteerd. Er wordt (op verzoek van het bevoegd gezag) onderscheid gemaakt tussen “oud” muurwerk en “nieuw” muurwerk (lees: machinale baksteen). Nieuw muurwerk wordt per structuur basaal gedocumenteerd, op de volgende wijze:

- ligging
- hoogste deel van de muur, diepste deel van de muur, breedte van de muur.
- aard en maat baksteen (machinaal)
- aard en kleur mortel

Muren van niet-machinale baksteen worden naast deze basale documentatie per structuur als volgt aanvullend gedocumenteerd:

- tien- of vijflagenmaat
- baksteenformaten (minimaal vijf per muurdeel)
- eventuele bouwhistorische details van het muurwerk (bv. herstellingen, bouwnaden, scheefzakkingen, scheuren, dichtzettingen, bouwkundige details)¹⁶

6.4. Aardwetenschappelijk onderzoek

Tijdens het proefsleuvenonderzoek is al onderzoek verricht naar de bodemkundige opbouw van het terrein. De fysisch geograaf wordt tijdens de opgraving ingezet voor het onderzoek naar de natuurlijke opbouw van de bodem als aanvulling op het aardwetenschappelijk onderzoek uit het vooronderzoek en, indien nodig, bij de twee beoogde en eerder genoemde haakse profielen. De profielen worden gefotografeerd en getekend op schaal 1:20. Uit de profielen wordt vondstmateriaal verzameld per stratigrafische eenheid van antropogene oorsprong. De interpretatie van de profielen gebeurt door een fysisch geograaf (indien relevant) in samenspraak met een KNA-archeoloog.

¹⁶ Dit is speciaal van belang vanwege het voorkomen van binnenstedelijke veldbrandovens (Agnetenberg, Domein), waarbij de baksteenmaten gedocumenteerd zijn. Mogelijk zijn de maten referenties naar deze ovens. Zie ook artikel Ries van Doorn in Historisch Jaarboek voor het Land van Zwentibold (Sittard)

6.5. Anorganische artefacten

Voor het verzamelen van vondstmateriaal tijdens het veldwerk zijn specificatie PS06 en tabel 1 en 3 uit bijlage 1 van Wijzigingsblad KNA 3.3 no. 1 van toepassing. Bijzondere vondsten worden *in situ* gefotografeerd. Eventuele anorganische artefacten worden geborgen volgens de KNA-leidraden *Veldhandleiding Archeologie* en *Eerste hulp bij kwetsbaar vondstmateriaal*.

6.6. Organische artefacten

Indien houten structuren aanwezig zijn, worden deze volledig gelicht voor houtsoortbepaling en dendrochronologisch onderzoek. Voor het verzamelen van vondstmateriaal tijdens het veldwerk zijn specificatie PS06 en tabel 1 en 3 uit bijlage 1 van Wijzigingsblad KNA 3.3 no. 1 van toepassing. Bijzondere vondsten worden *in situ* gefotografeerd. Eventuele organische artefacten worden geborgen volgens de KNA-leidraden *Veldhandleiding Archeologie* en *Eerste hulp bij kwetsbaar vondstmateriaal*. Artefacten van organisch materiaal worden na het verzamelen zodanig verpakt dat geen achteruitgang plaatsvindt.

6.7. Archeozoologische en -botanische resten

Diepe sporen en sporen die onder de grondwaterstand zijn bewaard, zoals waterputten en grachten, worden standaard bemonsterd voor archeobotanisch onderzoek. Indien vegetatieniveaus aanwezig blijken te zijn, dienen hieruit pollenmonsters genomen te worden voor landschapsreconstructie. Eventuele archeozoologische en -botanische resten worden verzameld volgens specificatie PS06 en tabel 1 en 3 uit bijlage 1 van Wijzigingsblad KNA 3.3 no. 1. en worden geborgen en bemonsterd volgens de KNA-leidraden *Veldhandleiding Archeologie* en *Eerste hulp bij kwetsbaar vondstmateriaal*. Dierlijk bot dient te worden verzameld bij gesloten vondstcomplexen (water-, beerputten, afvalkuilen) en van kansrijke humeuze of berige contexten dienen monsters te worden genomen (zo mogelijk per laag). Van contexten met goed geconserveerd organisch materiaal, zoals houtskool, worden aparte monsters genomen voor botanisch of archeozoologisch onderzoek. Het uitzeven van deze monsters gaat in overleg met de betreffende specialist.

6.8. Overige resten

Eventuele overige resten worden geborgen en bemonsterd volgens de KNA-leidraden *Veldhandleiding Archeologie* en *Eerste hulp bij kwetsbaar vondstmateriaal*. Het onderzoek van overige resten wordt alleen ingezet wanneer dit noodzakelijk is voor de beantwoording van de onderzoeksvragen.

6.9. Dateringstechnieken

Voor het dateren van een vindplaats kunnen de volgende dateringstechnieken worden ingezet: C14, dendrochronologie, OSL en thermoluminescentie. Monsternamen gebeuren volgens de KNA-leidraden *Veldhandleiding Archeologie* en *Eerste hulp bij kwetsbaar vondstmateriaal*.

6.10. Beperkingen

Gezien het feit dat het onderzoeksterrein is gelegen binnen de stadskern van Sittard zal rekening moeten worden gehouden met de omliggende bebouwing. De verschillende kelders in het onderzoeksgebied maken het mogelijk lastig alle gedeeltes van het terrein met een graafmachine te bereiken. Daarnaast staat midden in het plangebied nu nog een gebouw gemeentelijk monument (een onderkelderde, voormalige moutshuur). Deze moutshuur zal vooralsnog gehandhaafd worden tijdens het onderzoek (te verifiëren tijdens het startgesprek). In overleg met de opdrachtgever zal

besproken worden met welke minimale werkafstand rekening gehouden dient te worden indien de moutschuur nog aanwezig is gedurende het onderzoek.

Daarnaast zal rekening gehouden moeten worden met de aan de noordzijde gelegen stadswal, de Fort Sanderboutwal. De Fort Sanderboutwal betreft een gebouwd Beschermd Rijksmonument waarvoor in situ behoud uitgangspunt is. Ontgravingen in deze wal dienen vermeden te worden.

Tenslotte dient rekening gehouden te worden met het feit dat bij de aanleg van de bouwput schuine taluds worden aangelegd. Het betreft een strook van 1,50 meter om de te realiseren parkeerkelder. Tevens zullen er langs de bestaande bebouwing (achterzijde Putstraat) en bij de ingang van de nieuwe parkeergarage aan de straatzijde langs de Pullestraat damwanden worden geplaatst. Bij de schuine taluds zullen getrapte profielen worden aangelegd.

7. UITWERKING EN CONSERVERING

7.1. Structuren, grondsporen, vondstspreidingen

In het rapport dienen alle sporen en structuren die zijn aangetroffen tijdens het onderzoek per periode en per fase beschreven te worden (OS14). Hierbij dient ook aandacht besteed te worden aan datering, functionele indeling en onderlinge samenhang van structuren. Structuren worden individueel afgebeeld en beschreven in een structuurrapport.

Alle sporen en structuren worden afgebeeld op een duidelijke en leesbare alle-sporenkaart. Op deze kaart worden ook verstoorde delen van het onderzoeksgebied aangegeven. Daarnaast wordt per periode en/of fase een overzichtkaart gemaakt van alle sporen en structuren. Faseringen in grachten en greppels worden aangegeven in een afbeelding.

7.2. Analyse aardewetenschappelijke gegevens

In het rapport dient door een fysisch geograaf met ervaring in het lössgebied een paragraaf te worden geschreven over de landschappelijke context, geologie en bodemopbouw van de vindplaats. Tevens dient hierin de relatie tussen de vindplaats en de landschappelijke eenheid aan bod te komen. Deze beschrijving is (mede) gebaseerd op de onderzoeksresultaten.

7.3. Anorganische artefacten

In het rapport dienen alle artefacten per context tot op materiaalsoort en type te worden beschreven waarbij vooral aandacht besteed wordt aan datering en de voor de datering relevante typen. Min of meer gesloten vondstcomplexen worden per complex behandeld en per complex wordt hiervan een interpretatie gegeven. Bij de beschrijving van vondsten uit de late middeleeuwen en de nieuwe tijd wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van de type-indeling volgens het Classificatiesysteem voor Keramiek en Glas, aangeduid als het Deventer Systeem. De conservering van anorganische artefacten moet dusdanig zijn dat behoud van deze artefacten gewaarborgd is. Niet te determineren metaalklonten of klonten van metaaloxide die in een archeologisch context worden gevonden worden geröntgend ter screening van de inhoud.

7.4. Organische artefacten

In het rapport dienen alle artefacten per context tot op materiaalsoort en type te worden beschreven waarbij vooral aandacht besteed wordt aan datering en de voor de datering relevante typen. Min of meer gesloten vondstcomplexen worden per complex behandeld en per complex wordt hiervan een interpretatie gegeven. De conservering van organische artefacten moet dusdanig zijn dat behoud van deze artefacten gewaarborgd is.

7.5. Archeozoölogische en -botanische resten

Botanische monsters dienen in eerste instantie te worden gewaardeerd op hun geschiktheid voor analyse. Een voorstel welke monsters in aanmerking komen voor de waardering wordt gedaan in het evaluatieverslag. Het bevoegd gezag besluit welke monsters kunnen worden gewaardeerd. Kansenrijke monsters worden vervolgens geanalyseerd. Aandachtspunten daarbij zijn onder meer de voedsel economie, het landschap en de gewassen die verbouwd werden. De uitwerking hiervan zal aan specialisten worden uitbesteed. De conservering van archeozoölogische resten moet dusdanig zijn dat behoud van deze artefacten gewaarborgd is.

7.6. Beeldrapportage

Naast de door de KNA 3.3 (OS14) voorgeschreven afbeeldingen dienen ook relevante overzichts- en detailfoto's en tekeningen van karakteristieke en bijzondere vondsten per periode aanwezig te zijn. Voor de interpretatie van de sporen wordt een alle sporenkaart op historisch kaartmateriaal geplot en, indien relevant, afgebeeld.

7.7. Selectie materiaal voor uitwerking

- Na afloop van het veldwerk selecteert de senior KNA-archeoloog het materiaal dat uitgewerkt en geconserveerd moet worden. Deze selectie wordt beargumenteerd in een evaluatieverslag. Indien materiaal niet wordt geselecteerd voor uitwerking en conservering, moet dit eveneens beargumenteerd worden in een evaluatieverslag of in de basisrapportage als er geen evaluatieverslag is opgesteld.
- Vondsten en monsters die in het door de bevoegde overheid vastgestelde evaluatierapport niet voor wetenschappelijke uitwerking en/of voor deponering zijn geselecteerd, moeten bewaard blijven tot de wetenschappelijke uitwerking afgerond is. Vondsten en monsters die geselecteerd zijn om pas bij een vervolgonderzoek (bijvoorbeeld opgraving) onderzocht te worden, worden aan het depot overgedragen. Bij het ter toetsing aanbieden van het concept-eindrapport aan de bevoegde overheid meldt de projectleider of de wetenschappelijke uitwerking heeft geleid tot andere inzichten over de selectie. Finale beslissing over de selectie van vondsten en monsters ten behoeve van bewaring ligt bij het provinciaal depot voor bodemvondsten te Maastricht.
- De selectierapporten die tijdens de evaluatiefase opgesteld worden (hetzij als onderdeel van het evaluatierapport, hetzij als losse rapporten), worden ook altijd aan de depothouder ter goedkeuring voorgelegd. Zie hoofdstuk 8.1 voor de contactgegevens van de depothouder.
- Tijdsduur reactie: voor het afhandelen van het selectieverzoek maximaal 15 werkdagen. Bij het uitblijven van een reactie binnen de gestelde termijn kan het werk zonder goedkeuring voortgezet worden.¹⁷

7.8. Selectie materiaal voor conservering

- Alle vondsten en monsters zijn vanaf het moment van vinden eigendom van de provincie *Limburg* (Monumentenwet art. 50).
- Alle vondsten en monsters moeten geconserveerd worden aangeleverd aan het archeologisch depot, tenzij schriftelijk en op grond van een selectierapport voor conservering anders is overeengekomen met desbetreffende depothouder cq de eigenaar van het vondstmateriaal. In een conserveringsrapport dient te worden vastgelegd welke vondsten op welke wijze en met welke middelen zijn geconserveerd.
- De conserveringsrapporten worden altijd aan de depothouder ter goedkeuring voorgelegd.

7.9. Selectie materiaal voor deponering en verwijdering

Alle vondsten en monsters worden geconserveerd of gestabiliseerd aangeleverd, opdat er geen noemenswaardige achteruitgang van het materiaal zal plaats vinden. Wanneer tijdens de

¹⁷ De reactietermijn is vastgelegd in het wijzigingsblad KNA 3.3 Landbodems.

evaluatiefase wordt besloten dat bepaalde vondsten, materiaalcategorieën en dergelijke niet gedeponereerd (kunnen) worden, wordt dit (door een materiaalspecialist) gemotiveerd in een selectierapport. Aan de selectie van het te deponeren en te verwijderen vondstmateriaal liggen specificatie PS06 en tabel 2 en 3 uit bijlage 1 van het Wijzigingsblad KNA 3.3 no.1 ten grondslag. Het selectierapport wordt ter instemming aan de eigenaar van dit vondstmateriaal (de deponhouder) voorgelegd. Het niet deponeren van vondsten is alleen mogelijk met instemming van de eigenaar van het vondstmateriaal.

8. DEPONERING

- Vondstmateriaal en opgravingsdocumentatie dienen conform de eisen van het Provinciaal Depot Bodemvondsten Limburg binnen 2 jaar na afronding van het veldwerk te worden aangeleverd zoals geformuleerd in het document *Richtlijnen voor de deponering van vondsten in het Provinciaal Depot voor Bodemvondsten Limburg*.
- Aan de selectie van het te deponeren en te verwijderen vondstmateriaal liggen specificatie PS06 en tabel 2 en 3 uit bijlage 1 van het Wijzigingsblad KNA 3.3 no.1 ten grondslag.
- Provinciaal Depot voor Bodemvondsten Limburg. Depotbeheerder: Dhr. S. Kusters (043-3897049 / 3504586), sjj.kusters@prvlimburg.nl Depothouder/contactpersoon voor de KNA richtlijn selectie/deselectie (PS06): Dhr. S. Kusters (043-3897049 / 3504586), sjj.kusters@prvlimburg.nl. B.g.g. mevr. K. Schmitz-Winthagen (043-3898960 / 06-52086263), kl.winthagen@prvlimburg.nl
- De digitale documentatie wordt binnen 2 jaar na afronding van het veldwerk overgedragen aan het e-Depot (<http://easy.dans.knaw.nl/dms>).
- Eindproduct is een rapport volgens KNA 3.3 (OS15). Bij het eindproduct hoort een bewijs (af te geven door de ontvangende instantie) van overdracht van vondsten en documentatie. In het rapport dienen een samenvatting met de meest opmerkelijke resultaten van het onderzoek en enkele afbeeldingen ten behoeve van een persbericht aangeleverd te worden.
- Vondsten die in de rapportage zijn afgebeeld, apart beschreven of van museale waarde zijn worden gemarkeerd in de vondstenlijst en zichtbaar apart verpakt.
- De definitieve rapportage wordt ter beschikking gesteld aan de opdrachtgever (3 ex), twee exemplaren aan de gemeente Sittard-Geleen(en 1 digitaal in pdf-formaat), RCE (1 analoog ex; 1 digitaal ex) en het depot (1 ex).

9. RANDVOORWAARDEN EN AANVULLENDE EISEN

9.1. Personele randvoorwaarden

- Het onderzoek moet verricht worden door een gecertificeerd archeologisch bedrijf;
- Het onderzoek wordt uitgevoerd door een veldteam met senior KNA-archeoloog (gespecialiseerd in stadskernarcheologie) die dagelijks aanwezig is in het veld en waarvan de veldarcheologen aantoonbaar, middels CV en rapporten/publicaties, ervaring hebben in *beekdalarcheologie, de regionale archeologie en ervaring met graven in het lössgebied; in de stadskern aangevuld met stadskernarcheologie*.
- Het fysisch-geografisch onderzoek wordt uitgevoerd door een fysisch geograaf met aantoonbare (middels CV en rapporten/publicaties) ervaring in het onderzoeksgebied.
- Voor aanvullende werkzaamheden kan een beroep worden gedaan op de gekwalificeerde, georganiseerde amateurarcheologen van de Gemeente Sittard-Geleen.
- De materiaalanalyses worden uitgevoerd door specialisten met aantoonbare ervaring op het gebied van materiële cultuur en botanische en/of archeozoologische resten uit de aangetroffen perioden.
- Profielen worden geïnterpreteerd en landschapsreconstructies worden gemaakt door een fysisch-geograaf of een archeoloog met kennis en ervaring in de hier relevante gronden.

9.2. Overlegmomenten

- De start van de werkzaamheden wordt 2 weken voor aanvang van de werkzaamheden gemeld bij de gemeentelijk archeoloog.
- Voor de aanvang van de werkzaamheden dienen tussen de opdrachtnemer en de opdrachtgever duidelijke afspraken gemaakt te worden over de toegankelijkheid van het terrein, het vrij zijn van bebouwing van het onderzoeksgebied, eventuele afzettingen, vergunningen en communicatielijnen tijdens het veldwerk.
- Indien tijdens het veldwerk belangwekkende zaken worden aangetroffen die niet in het PvE waren voorzien, vindt tussentijds overleg plaats tussen de opdrachtnemer, de opdrachtgever en de bevoegde overheid.
- De depothouder wordt bij een overleg betrokken bij het aantreffen van bijzondere, onvoorziene en/of onverwachte hoeveelheden van vondsten, monsters en materiaalcategorieën die deponering en conservering van het vondstcomplex significant beïnvloeden.
- Alle overlegmomenten worden vastgelegd in een document.
- Als het resultaat van het onderzoek daartoe aanleiding geeft zal er een publieksmoment worden georganiseerd. Dit kan op een avond of een zaterdag zijn. Ook bestaat de mogelijkheid dat scholen of groepen de opgraving kunnen bezoeken.
- De organisatie van dit publieksmoment wordt apart opgenomen in een offerte. Wanneer de gemeente Sittard-Geleen opdrachtgever is voor het onderzoek, dan geldt voor afspraken met de

media dat alle communicatie verloopt via het team Communicatie, 06-54794364. Na gunning kunnen hier aanvullende afspraken over worden gemaakt.

9.3. Kwaliteitsbewaking, toezicht, overleg en evaluatie

- De bevoegde overheid en de opdrachtgever houden toezicht op de werkzaamheden. Voorafgaand aan het veldwerk wordt, liefst in het veld, een overleg gehouden met de opdrachtgever met betrekking tot praktische zaken van het veldwerk.
- Indien substantieel van het PvE afgeweken dient te worden, bijvoorbeeld bij het aantreffen van onverwachte sporen en structuren of indien een geringer deel van het onderzoeksterrein kan worden onderzocht, dan dient hiervoor schriftelijk toestemming verkregen te worden van de bevoegde overheid en opdrachtgever. Er is pas sprake van meer- of minderwerk wanneer dit door de opdrachtgever schriftelijk is goedgekeurd. Wijzigingen ten opzichte van het PvE zijn alleen mogelijk met toestemming van de bevoegde overheid.
- Wanneer tijdens het veldwerk bijzondere, onvoorziene en/of onverwachte hoeveelheden van vondsten, monsters en materiaalcategorieën worden aangetroffen die deponering en conservering van het vondstcomplex significant beïnvloeden, is overleg nodig tussen de bevoegde overheid, de opdrachtnemer en de eigenaar van het vondstmateriaal (de deponhouder). De deponhouder geeft hierbij aan of het onvoorziene en/of onverwachte materiaal voor deponering in aanmerking komt.
- Na het veldwerk en na de technische uitwerking zoals hieronder omschreven, wordt door de projectleider – zo nodig na specialistisch advies- een evaluatierapport opgesteld volgens specificatie OS12, tenzij door projectleider en archeologisch adviseur van de bevoegde overheid bij overleg tijdens of na het veldwerk is vastgesteld dat direct met het eindrapport kan worden begonnen. Het evaluatierapport kan bij klein onderzoek de vorm van een briefverslag hebben.
- In het evaluatierapport worden de bevindingen van het veldwerk samengevat en wordt een voorstel gedaan voor nadere analyse van sporen, monsters en vondsten (waaronder laboratoriumonderzoek), voor de conservering van objecten en voor de opzet van het eindrapport, waaronder de keus van de te tekenen, te fotograferen en af te beelden objecten. Voorgesteld wordt welke vondsten en monsters niet bewaard (gedeponeerd) hoeven te worden. Geëvalueerd wordt in welke mate de onderzoeksvragen beantwoord kunnen worden en of voor de uitwerking gewijzigde of aanvullende onderzoeksvragen gesteld moeten worden. Geëvalueerd wordt of aanvullende of gewijzigde eisen gesteld moeten worden aan de hieronder genoemde eisen van uitwerking en conservering.
- Het evaluatierapport wordt uiterlijk binnen zes weken na het veldwerk bij de bevoegde overheid ingediend.
- Het evaluatierapport wordt getoetst en vastgesteld door de bevoegde overheid en fungeert daarna als aanvulling van dit programma van eisen.
- Na aanbidding, maar voor vaststelling van het evaluatierapport heeft de vergunningvrager de gelegenheid zijn visie op de mate van uitwerking en rapportage kenbaar te maken. Na vaststelling van het evaluatierapport geeft de vergunningaanvrager opdracht tot uitwerking, rapportage en conservering volgens het vastgestelde evaluatierapport, rekening houdende met de vastgestelde termijn voor oplevering van het concept-eindrapport. De in OS12 genoemde begroting maakt geen deel uit van het aan de overheid voor te leggen evaluatierapport.

- Het conceptrapport wordt binnen 6 maanden na goedkeuring van het eventuele evaluatierapport verzonden naar de opdrachtgever, die het ter goedkeuring ter beschikking stelt aan de bevoegde overheid. Indien deze gestelde termijn niet haalbaar is, zal de opdrachtgever hiervan zo snel mogelijk op de hoogte worden gesteld.
- Het commentaar op het conceptrapport wordt zo snel mogelijk door de opdrachtnemer verwerkt in een definitief rapport. Indien commentaar niet wordt verwerkt, moet dit in een document worden beargumenteerd.

9.4. Overige randvoorwaarden en aanvullende eisen

- Voorafgaand aan het veldwerk stelt de opdrachtnemer een Plan van Aanpak op waarin de werkwijze en de planning uiteen worden gezet. Ook doet de opdrachtnemer voorafgaand aan het veldwerk een KLIC-melding, in verband met de ligging van kabels en leidingen, en meldt het onderzoek bij de RCE door middel van een artikel 46 melding.
- De milieukundige begeleiding, betredingstoestemming, toegankelijkheid, het vrij zijn van bebouwing van het onderzoeksgebied, bereikbaarheid, eventuele afzettingen, afvoer van de grond, vergunningen, vrijwaring van explosieven en verontreiniging en de oplevering van het terrein zijn de verantwoordelijkheid van de opdrachtgever.
- In aanvulling op artikel 18 van de WION (Wet informatie-uitwisseling ondergrondse netten) worden onbekende ondergrondse leidingen tevens gemeld bij de gemeente (Paul Daudeij, afdeling BOR paul.daudeij@sittard-geleen.nl).
- Als door Museum Het Domein (gemeente Sittard-Geleen) of de opvolgers hiervan, informatie wordt aangevraagd over de vondsten en/of resultaten van het onderzoek, zal deze informatie door de opdrachtnemer om niet worden geleverd.

10. WIJZIGINGEN TEN OPZICHTE VAN HET VASTGESTELDE PVE

10.1. Wijzigingen tijdens het veldwerk

Alle wijzigingen ten opzichte van het vastgestelde PVE worden besproken met de opdrachtgever en de bevoegde overheid, waarbij de laatstgenoemde voorgestelde wijzigingen goed- of afkeurt. Deze wijzigingen worden vastgelegd in een document. Indien de onderzoeksstrategie moet worden aangepast en er sprake is van meerwerk dienen de extra kosten hiervoor in een aanvullende offerte te worden uitgebracht.

Wijzigingen tijdens het veldwerk als gevolg van bijzondere, onvoorziene en/of onverwachte hoeveelheden van vondsten, monsters en materiaalcategorieën die deponering en conservering van het vondstcomplex significant beïnvloeden, worden in overleg met de eigenaar van het vondstmateriaal (de depothouder) vastgesteld. De depothouder geeft aan of het onvoorziene en/of onverwachte materiaal voor deponering in aanmerking komt. Zie hoofdstuk 8.1 voor de contactgegevens van de depothouder.

Tijdsduur reactie ten aanzien van het wel of niet meenemen van onvoorziene en/of onverwachte (hoeveelheden van) vondsten¹⁸, monsters en materiaalcategorieën: maximaal 2 werkdagen vanaf het moment van aantoonbaar melden / persoonlijk contact met / bij de depothouder (/ eigenaar). Bij het uitblijven van een reactie binnen de gestelde termijn mogen de overige partijen beslissen of zij het materiaal wel of niet uit het veld meenemen. Wanneer een reactie van het depot uitblijft, neemt de bevoegde overheid een besluit in overleg met de opdrachtgever.

10.2. Belangrijke wijzigingen

Onderstaande belangrijke wijzigingen worden te allen tijde aantoonbaar voorgelegd aan alle betrokken partijen:

- Afwijking van de archeologische verwachting;
- Wijzigingen van de gehanteerde onderzoeksmethode;
- Wijzigingen van de fysieke en/of technische omstandigheden;
- Vastleggen overleg- en evaluatiemomenten;
- Onvoorziene omstandigheden (bijvoorbeeld met betrekking tot omvang vindplaats, aantallen m², vlakken, vondsten, vondsttypen et cetera).

10.3. Procedure van wijziging na de evaluatiefase van het veldwerk

Beslissingen over belangrijke selecties, wijzigingen van en aanvullingen op dit programma van eisen worden genomen door de bevoegde overheid op advies van de archeologisch adviseur op aanbeveling van de projectleider en na kennisname van het standpunt van de vergunningvrager.

Het verloop en de resultaten van de veldwerkzaamheden worden geëvalueerd in een evaluatierapport of in een nader te bepalen evaluatiedocument. Indien een evaluatierapport wordt vervaardigd, geldt 7.1. Indien tijdens of na het veldwerk blijkt dat geen apart evaluatierapport nodig is en dat direct met het eindrapport kan worden begonnen, wordt dit in overleg tussen projectleider en archeologisch adviseur vastgesteld en schriftelijk vastgelegd.

¹⁸ Let op, keramisch bouw materiaal mag niet worden geselecteerd. Vanwege de aard van het onderzoek (bakselonderzoek) is een volledige sample nodig. Dit materiaal kan pas geselecteerd worden na documentatie door de betreffende specialist.

Tijdsduur reactie: voor het afhandelen van het selectieverzoek maximaal 15 werkdagen. Bij het uitblijven van een reactie binnen de gestelde termijn kan het werk zonder goedkeuring voortgezet worden.¹⁹

10.4. Procedure van wijziging tijdens uitwerking en conservering

Alle wijzigingen die deponering en conservering van het vondstcomplex significant beïnvloeden, worden in overleg met de eigenaar van het vondstmateriaal (de deponhouder) vastgesteld en dienen schriftelijk aan de opdrachtgever te worden medegedeeld. Tijdsduur reactie: zie 10.3.

¹⁹ De reactietermijn is vastgelegd in het wijzigingsblad KNA 3.3 Landbodems.

11. LITERATUUR EN BIJLAGEN

11.1. Literatuur

- Bureau Kamphuis, 2001. Bouwhistorische Verkenning Putstraat – Pullestraat te Sittard. Delft.
- Carmiggelt, A. & P.J.W.M. Schulten, 2002: *Veldhandleiding archeologie. Archeologie leidraad 1*, College voor de Archeologische Kwaliteit (CvAK), Zoetermeer.
- Centraal College van Deskundigen (CCvD), 2010: *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) Landbodems, versie 3.3*, Gouda.
- Hoven, E., J. Claeys, J. De Kramer & A. Loonen, 2007. Evaluatierapport Archeologisch Onderzoek Zitterd-Revisited, Odaparking, gemeente Sittard-Geleen.
- Keysers, F.H & A.E.L. Jonkergouw, 1998. Sittard. In: J. Baalbergen e.a. (red.), *Atlas van historische vestingwerken in Nederland. Limburg*, Utrecht.
- Oldenmenger, A.G., 2014. Fort Sanderbout. Bouwhistorische Verkenning. BAAR Rapport B-13.5785.
- Schor, E.A., 2007. *Plangebied Plakstraat 18-22 te Sittard (gemeente Sittard-Geleen)*, BAAC-rapport. V-07.0326, Deventer.
- Stenvert, R. e.a., *Monumenten in Nederland. Limburg*, Zwolle/Zeist 2003.
- Stoepker, H., 2007. *Evaluatie en synthese van het sinds 1995 in Limburg uitgevoerde archeologische onderzoek met betrekking tot de Middeleeuwen en Nieuwe Tijd*.
- Tichelman, G., M. Ruyters & R. Ellenkamp, 2014. Evaluatie- en selectierapport Archeologische begeleiding, plangebied Ligne te Sittard, gemeente Sittard-Geleen. RAAP, Weert. Maart 2014.
- Van der Mark, R., 2009. *Sittard-Engelenhof. Inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven*, BAAC-rapport A-09.170, 's-Hertogenbosch.
- Van der Mark, R., 2013a. Naast de Motte. Een opgraving van prehistorische en middeleeuwse bewoningssporen in het centrum van Sittard (Het Domein). BAAC rapport A-09.0142.
- Van der Mark, R., 2013b. Programma van Eisen Opgraving Sittard, Engelenhof – Putstraat. BAAC project A-13.0040.
- Van Luyn, P.B.N., 1993. *Stad Sittardt. Een grensoverschrijdend verleden*, Sittard.
- Viersen, A. & J.J. Bekooy, 2001. *Bouwhistorische verkenning Putstraat-Pullestraat te Sittard*, Delft 2001.
- Viersen, A., 2004. *Sittard. Aanvullende bouwhistorische verkenning & waardestelling van de panden Pullestraat 2, 4, 6, 8 en Fort Sanderbout 6*, Utrecht.
- Weiß-König, S. & J. De Kramer, 2009. Evaluatierapport opgraving Ursulinencomplex (Dominicanenwal) te Sittard.

11.2. Bijlagen

1. ARCHIS waarnemingen Sittard (Uit: Van der Mark, 2013b)
2. Nieuwe inrichting plangebied (Uit: Van der Mark, 2013b)
3. Plangebied met resultaten vooronderzoek geprojecteerd op de kadastrale minuut 1840 (Uit: Van der Mark, 2013b).
4. Bouwplan woningen (Uit: Van der Mark, 2013b)
5. Geplande parkeerkelder (Uit: Van der Mark, 2013b)

	Contactpersoon: dhr. R. Smeets rsmeets@jongenbv.nl		
Goedkeuring bevoegde overheid			
	Naam, adres, telefoon, e-mail	datum	paraaf
X Gemeente	<i>Voor AMK-terrein en archeologie</i> Gemeente Sittard-Geleen Postbus 18 6130 AA Sittard Tel.: 046 – 4777456 Contactpersoon: Mevr. M. Aarts marion.aarts@sittard-geleen.nl Drs. H.M.J.L. Koolen	8-7- 2014	MA.
0 Provincie			
X Rijk			
0 Overig	<i>Advisering gebouwd Rijksmonument</i> <i>Sanderboutwal (Fort Sanderbout):</i> Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed Smallepad 5 3811 MG Amersfoort Contactpersoon: Mevr. E. Vreenegoor Tel.: 033 - 4217335 e.vreenegoor@cultureelerfgoed.nl	8-7-'14	